

Hybridisch Institutionalisme: Een synthese van institutionele theorieën

Antoon Spithoven

In micro-economische modellen zijn instituties lange tijd als exogene variabelen behandeld. De Amerikaanse institutionalisten hebben de neoklassieke economen hierop bekritiseerd. De nieuwe institutionele economen zijn er inmiddels in geslaagd instituties te incorporeren in een neoklassiek *casu quo* Duits historisch respectievelijk Oostenrijks raamwerk waarin de allocatie van productiemiddelen wordt verklaard in termen van de werking van vraag en aanbod in de markt (Furubotn en Richter, 2000, hfdst. 1). Maar hiermee zijn beide stromingen nog niet geïntegreerd (Landreth en Colander, 1994, p. 401). Alan Schmid probeert in zijn boek *Conflict and Cooperation* de Amerikaanse en de nieuwe institutionele benadering met elkaar te verenigen door ze complementair te beschouwen en ieder een eigen plaats toe te kennen in de economische analyse. Zijn onderneming resulteert in een hybridisch institutionalisme.

Verschillen binnen het institutionalisme. De Amerikaanse institutionalisten benadrukken in hun analyse van economische processen de organisatie en controle van het economisch systeem in het algemeen en die van de machtsstructuur in het bijzonder (Samuels, 1999, p. 3). Zij kijken daarbij niet zozeer naar het handelen van individuele economische agenten, zoals wordt gedaan door de nieuwe institutionele economen, maar vooral naar hoe het individuele handelen wordt beïnvloedt door de maatschappelijke omgeving. De nieuwe institutionalisten daarentegen starten vanuit het primaat van het prijsmechanisme en benadrukken dat markten niet perfect werken vanwege informatieproblemen. Informatieproblemen veroorzaken transactiekosten die door instituties worden verminderd.

Voor een meer genuanceerde benadering van bovenstaande min of meer polaire schets van beide benaderingen verwijs ik naar de Warren Samuels' (1999) en Claude Ménard's (2004) compilatie van de hoogtepunten van de Amerikaanse institutionele benadering respectievelijk de nieuwe institutionele economie. Warren Samuels (1999) publiceerde een compilatie van vijftig artikelen die hij representatief acht voor het Amerikaanse institutionalisme. Deze compilatie omvat de twee tradities binnen het Amerikaans institutionalisme. Zij die voortbouwen op het werk van Commons zien hun benadering als complementair aan de neoklassieke benadering; zij die zich baseren op Veblen en Ayres zien hun benadering als tegengesteld aan de neoklassieke benadering. Het gedachtegoed van de nieuwe institutionele economen is door Claude Ménard (2004) met een compilatie van 171 baanbrekende artikelen toegankelijk gemaakt. Dit werk toont de rijkdom van deze stroming in al zijn variatie.

Overeenkomsten tussen de Amerikaanse (c.q. oude) en de nieuwe institutionele economie. De Amerikaanse institutionalist Commons is belangrijk geweest voor de ontwikkeling van de nieuwe institutionele economie vanwege zijn pleidooi voor de transactie als uiteindelijke eenheid van economisch analyse (Furubotn en Richter, 2000, p. 34). Het is dan ook niet verwonderlijk dat Commons in vergelijking met andere Amerikaanse institutionalisten relatief vaak voorkomt in de namenindex van bovengenoemde compilatie van Ménard. Anderzijds komen in de namenindex van Samuels' compilatie ook verschillende namen van nieuwe institutionele economen voor. Williamson, die in zes van de zeven delen van Ménard's compilatie een bijdrage heeft, schittert in Samuel's compilatie evenwel door afwezigheid.

Ondanks het slechts sporadisch verwijzen naar elkaar zijn er wel degelijk inhoudelijke raakvlakken tussen beide institutionele stromingen. Deze zijn nader uitgewerkt door Malcolm Rutherford (1994). Hij laat zien dat beide stromingen een grote variatie in posities vertonen en dat de wat gematigder vertegenwoordigers van beide stromingen wel degelijk heel dicht bij elkaar komen. Hij stelt vast dat de institutionalisten niet worden gevormd door lijnrecht tegenover elkaar staande kampen aangaande de formele of informele analytische methode, de individualistische of holistische benadering, de rol van rationeel gedrag versus onderschikking aan regels, en het belang van spontane ontwikkeling

tegenover het bewust construeren van regels. De poging van Alan Schmid (2004) om beide stromingen met elkaar te verenigen in een benadering komt dan ook niet als een donderslag bij heldere hemel.

De contouren van een volwaardige alternatieve institutionele benadering. Met het boek *Conflict and Cooperation* beoogt Schmid (2004) te komen tot een samenhangende institutionele benadering, waarin inzichten van zowel de oude als de nieuwe institutionele economen worden geïncorporeerd (Schmid, 2004, p. 2). Hij doet dit door een aantal basisuitgangspunten te formuleren en vervolgens een institutioneel onderzoeksschema te ontwikkelen voor de analyse van enerzijds de impact van instituties en anderzijds de verandering van instituties. Zijn onderzoeksschema's monden uit in twee algoritmenschema's (Schmid, 2004, p. 137 en 299-300). Terloops neemt hij hierbij ook auteurs als Akerlof mee. Akerlof was in 2001 een van de Nobelprijswinnaars economie voor zijn analyse van markten met asymmetrische informatie. De instituties die nodig zijn om deze markten te laten functioneren maken dat er wel wat voor te zeggen valt om Akerlof ook tot de institutionele economen te rekenen hoewel hij niet tot de kernvertegenwoordigers behoort.

Schmid start zijn boek *Conflict and Cooperation* met de observatie dat individuen interdependente actoren zijn. Ieders welvaart wordt immers beïnvloed door het handelen van anderen (Schmid, 2004, p. 2). De keuze voor de aanwending van productiemiddelen voor het ene doel beperkt namelijk de aanwending voor een ander doel (Schmid, 2004, p. 91). Dit vraagt dat er het een en ander geregeld wordt. Zonder regels is dit een bron voor een mogelijk *Conflict* (ik schrijf hier Conflict met een hoofdletter omdat dit de eerste term is uit de titel van zijn boek). Het zijn de informele en formele instituties of kortweg regels die samenwerking (*Cooperation*, de tweede term uit de titel van het boek van Schmid) mogelijk maken. Deze regels zien wij terug bij de werking van de vrije markt waar mensen hun eigenbelang nastreven en met elkaar handelen. De instituties die als antecedenten van de vrije markt gelden zijn regels betreffende eigendomsrechten – wie is eigenaar van wat – en regels hoe de eigendomstitels over te dragen. Vanuit het Amerikaanse institutiona- lisme zijn de regels voor eigendomsrechten geen technisch neutrale uitkomsten maar politieke besluiten die zijn ingegeven door de vraag wiens rechten het meest worden gewaardeerd of anders gezegd wie de meeste

macht heeft (Schmid, 2004, p. 22, 113, 116, 238, 247, 260). Instituties worden niet benaderd als louter regels om opportunistisch gedrag van mensen in te perken of als louter regels om het aantal transacties te stimuleren, maar vooral als verdelingsregels. In het verlengde hiervan definieert Schmid instituties als een set van georganiseerde verbanden tussen mensen waarin de individuele rechten, privileges en verantwoordelijkheden worden gedefinieerd (Schmid, 2004, p. 6). Aan instituties wordt naast het beperken van bepaalde handelingen voor de een, en het openen van nieuwe handelingsalternatieven (en menselijke relaties p. 86) voor de ander, een extra kwaliteit toegeschreven, namelijk die van het veranderen van individuele overtuigingen, preferenties, doelen, waarden, vaardigheden en capaciteiten (Schmid, 2004, p. 1, p. 7).

De visie van Schmid is dat het prijsmechanisme alleen werkt binnen een door de regelgeving afgebakende ruimte voor markten. Regelgeving, formeel of informeel, weerspiegelt altijd een keuze voor bepaalde belangen. En dat is politiek. Vandaar dat ook gesteld kan worden dat het prijsmechanisme in feite altijd wordt voorafgegaan door politieke besluiten aangaande de gewenste inkomens- en welvaartsverdeling. De inkomens- en welvaartsverdeling zijn dan geen uitkomst van het prijsmechanisme maar het prijsmechanisme is afhankelijk van de politieke besluiten over de regeling van eigendomsrechten (Schmid, 2004, p. 26, pp. 81-82, p. 167, p. 169).

De uitwerking van de institutionele economie als een zelfstandige theorie. Door de specifieke uitgangspunten van Schmid, het individu als interdependente actor, instituties als antecedenten van het prijsmechanisme en de mogelijkheid van het onder invloed van instituties veranderen van preferenties, worden concurrerende theorieën die zijn gebaseerd op andere assumpties in wezen niet geïntegreerd maar worden alleen elementen van deze theorieën gebruikt om concrete situaties te analyseren. In de uitwerking van zijn *Situation, Structure and Performance model* doet Schmid geweld aan zijn stelling dat de institutionele economie een volwaardige en zelfstandige theorie is. In de uitwerking van de institutionele economie gebruikt hij namelijk op meerdere plaatsen de traditionele analyses die uitgaan van het primaat van het prijsmechanisme, en voegt hier – op een oppervlakkige wijze – het vraagstuk van de inkomensverdeling aan toe. Door deze werkwijze geeft hij de indruk dat de institutionele economie niet meer is dan een toevoeging aan de gang-

bare, op de neoklassieke theorie gebaseerde, economische benaderingen en wordt de geloofwaardigheid van een concurrerende zelfstandige institutionele economische benadering ondermijnd.

Besluit. Het a-institutionele conceptuele neoklassieke model van de markteconomie leert veel over de werking van het abstracte prijsmechanisme. Maar concrete markten worden gevormd door instituties en werken met behulp van instituties. Dit wordt tegenwoordig door steeds meer economen onderkend. Desalniettemin leiden de gangbare economische assumpties van rationeel gedrag en concurrentie in de praktijk tot het veronachtzamen van factoren en gedragingen waaronder concrete markten functioneren. Deze laatsten worden doorgaans overgelaten aan de institutionele en behavioristische economen. Met andere woorden, er bestaan in economenland als het ware twee domeinen waarbij de een zich vooral toelegt op het analyseren van optimale evenwichtoplossingen en de ander zich toelegt op de rol van instituties en gedrag. Schmid weet deze op het eerste gezicht elkaar uitsluitende inzichten te verzoenen door op verschillende niveaus te werken. Hierbij verheft hij de politiek tot antecedent van de vrije markt als coördinatiemechanisme. In zijn boek *Conflict and Cooperation* presenteert Schmid een institutionele benadering van de economie als een stroming met een samenhangende theorie, die openstaat voor veranderende preferenties, emotioneel gedrag, begrensde rationaliteit, niet-instrumentele keuzes en evolutie, maar waarin ook machtsfactoren een rol spelen. Voorts werkt hij een stapsgewijze methode uit om de impact van instituties en de verandering van instituties te analyseren. Het resulteert in een open economische benadering waarin de interactie tussen gedrag en instituties in concrete markten een belangrijke rol speelt.

Het prijsmechanisme verliest in Schmid's benadering het primaat bij de economische uitkomsten. Het maatschappelijke proces van inkomensverdeling en zijn invloed op de marktwerking winnen daarentegen aan belang. De inkomens- en welvaartsverdeling zijn in de visie van Schmid geen randvoorwaarde waarbinnen individuele agenten hun keuzes maken maar deze verdelingen beïnvloeden de keuzes van de agenten.

Schmid integreert de Amerikaanse en nieuw institutionele benadering primair vanuit het perspectief van de Amerikaanse institutionalisten. Deze benadrukken dat de economie meer is dan de markt, dat de

economie dynamisch moet worden bestudeerd en dat het belangrijk is naast het gedrag van individuen ook groepsprocessen te bestuderen. Dit maakt het mogelijk ook elementen van de nieuw institutionele benadering te incorporeren. De nieuwe institutionele economen die zich richten op het zoeken naar de optimale allocatie van productiemiddelen op basis van evenwichtsanalyses zullen zich niet herkennen in het hybridisch institutionalisme van Schmid. Dat wil nog niet zeggen dat beide stromingen elkaar niet kunnen inspireren. In Deel 7 van Ménard's compilatie, dat handelt over de controverses en uitdagingen in de nieuwe institutionele economie, komt dit onder meer tot uitdrukking in de auteurs vanuit de Amerikaanse institutionele traditie waaraan gerefereerd wordt. En het nieuwe tijdschrift *Journal of Institutional Economics* dat door Cambridge University Press wordt uitgegeven kan hierin mogelijk een katalyserende rol vervullen. Dit tijdschrift dat in het midden van 2005 voor het eerst verscheen beoogt institutioneel onderzoek vanuit verschillende tradities te publiceren.

Auteur

Antoon Spithoven is werkzaam aan de Universiteit Utrecht

Literatuur

- Furubotn, E.G., en R. Richter (2000) *Institutions and Economic Theory*, Ann Arbor: The University of Michigan Press
- Landreth, H. en D. Colander (1994) *History of Economic Thought*, Boston/Toronto: Houghton Mifflin Company
- Ménard, C. (2004) *The International Library of the New Institutional Economics*, 7 Delen, Edward Elgar Publishing
- Rutherford, M. *Institutions in Economics; The Old and the New Institutionalism*, Cambridge: Cambridge University Press
- Samuels, W.J. (1999) *Institutional Economics*, 3 Delen, Edward Elgar Publishing
- Schmid, A.A. (2004) *Conflict and Cooperation; Institutional and Behavioural Economics*, Malden, MA: Blackwell Publishing